

Likwidacja placówek oświatowo-wychowawczych ss. salezjanek w Łodzi

Dzieje placówek oświatowo-wychowawczych prowadzonych przez Zgromadzenie Córek Maryi Wspomożycielki (siostry salezjanki)¹ na terenie Łodzi sięgają dwudziestolecia międzywojennego. Siostry przybyły do Łodzi na zaproszenie biskupa ordynariusza łódzkiego Wincentego Tymienieckiego w 1930 r. z zadaniem prowadzenia „Ochronki Bałuckiej”, otwartej w 1909 r. Do 1939 r. salezjanki zorganizowały i prowadziły w domu przy ul. Franciszkańskiej 85: przedszkole, roczne kursy kroju i szycia, średnią szkołę zawodową i ogólnokształcącą (Prywatna Żeńska Szkoła Krawiecko-Bielizniarska), oratorium, stowarzyszenia młodzieżowe (sodalicję, krucjatę i koła misyjne), duszpasterstwo indywidualne i organizacje dla dorosłych (koła rodziców, „Pomocnicy Salezjańscy”), kolonie letnie oraz kuchnię dla bezrobotnych².

W okresie okupacji niemieckiej łódzkie salezjanki jako jedyne aż do lutego 1941 r. prowadziły legalnie Zawodową Szkołę Krawiecką (w wyniku interwencji matki generalnej Luizy Vaschetti) w nowym pomieszczeniu przy ul. Gdańskiej 43, dzięki czemu około 600 dziewcząt uratowano od wywiezienia na roboty przymusowe do Rzeszy³. Siostry otworzyły następnie zarejestrowaną przez władze niemieckie pracownię krawiecką, dzięki czemu przetrwały w mieszkaniu przy ul. Gdańskiej czas okupacji.

¹ Zgromadzenie Córek Maryi Wspomożycielki, inna nazwa: salezjanki (używany skrót: FMA – Congregatio Filiarum Mariae Auxiliatricis), zgromadzenie zakonne założone 5 VIII 1872 r. przez św. Jana Bosco przy współudziale św. Marii Dominiki Mazzarello w Mornese (północne Włochy). Podstawowym rysem charyzmatu salezjanek jest wychowanie chrześcijańskie dzieci i młodzieży zgodnie z metodą wychowawczą św. Jana Bosco, zwaną systemem prewencyjnym. W Polsce salezjanki są obecne od 1922 r. Szerzej zob. A. Olczyk, *Zgromadzenie Córek Maryi Wspomożycielki w Polsce. Rys historyczny Zgromadzenia Sióstr Salezjanek w Polsce* [w:] *Rodzina salezjańska w Polsce. Wykaz domów i osób*, red. L. Kaliński, Warszawa 1988, s. 489–495; B. Łoziński, *Leksykon zakonów w Polsce*, Warszawa 1998, s. 305–306.

² W. Pankowska, Z. Bazylczuk, *Zgromadzenie Córek Maryi Wspomożycielki. Inspektorja Polska (Congregatio Filiarum Mariae Auxiliatricis) w latach 1939–1947* [w:] *Żeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce 1939–1947*, t. 8, Lublin 1995, s. 126; A. Olczyk, L. Zujko, *Zgromadzenie Córek Maryi Wspomożycielki (Sióstr Salezjanek) w Polsce* [w:] *75 lat działalności Salezjanów w Polsce. Księga pamiątkowa*, red. R. Popowski, S. Wilk i M. Lewko, Łódź – Kraków 1974, s. 269–270.

³ Polskie szkoły funkcjonowały tylko do świąt Bożego Narodzenia 1939 r. Salezjanki otrzymały zgodę na prowadzenie szkoły 7 I 1940 r. (W. Pankowska, Z. Bazylczuk, *op. cit.*, s. 138; A. Olczyk, *op. cit.*, s. 491).

Po wkroczeniu wojsk radzieckich do miasta 19 stycznia 1945 r. zakonnice zostały usunięte z tego pomieszczenia⁴. Zatrzymały się przy ul. Wodnej 34/36 w domu salezjanów, gdzie prowadziły kursy: krawiecko-bielizniarski i robót ręcznych. 1 września 1945 r. wróciły do wyremontowanego domu przy ul. Franciszkańskiej 85. Dwa dni później rozpoczęła się nauka w Żeńskiej Szkole Krawiecko-Bielizniarskiej ss. Salezjanek. Zaczęło również funkcjonować przedszkole, prowadzono sodalicję oraz oratorium⁵.

Należy podkreślić, że w omawianym okresie decyzje kształtujące politykę wobec Kościoła katolickiego podejmowało Biuro Polityczne Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej, zaś po zjednoczeniu Polskiej Partii Robotniczej z Polską Partią Socjalistyczną – Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Były one rozwijane na posiedzeniach Sekretariatu Komitetu Centralnego i poszczególnych wydziałów, skąd trafiały następnie do komitetów wojewódzkich PPR/PZPR (w przypadku Łodzi – Komitetu Łódzkiego PZPR).

W Łodzi KŁ PZPR miał do dyspozycji w dziedzinie polityki wyznaniowej specjalne komórki w jednostkach administracji państwowej: Wydział Społeczno-Polityczny w Urzędzie Wojewódzkim (do maja 1950 r.), a następnie Referat ds. Wyznań Prezydium Rady Narodowej m. Łodzi (od 1955 r. Wydział ds. Wyznań). W tle działała specjalna komórka do walki z Kościołem w ramach Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, następnie Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego i Komendy Miejskiej Milicji Obywatelskiej w Łodzi⁶, która zebrane w toku pracy operacyjnej informacje przekazywała I sekretarzowi KŁ PZPR i przewodniczącemu PRN m. Łodzi w celu „zwalczania poczynąń kleru sprzecznych z obowiązującymi ustawami i przepisami administracyjnymi”⁷.

⁴ Szerzej zob. A. Olczyk, *Siostra Irena Urszula Sikorska [w:] Szkice biograficzne Córek Maryi Wspomożycielki zmarłych w Polsce w latach 1973–1990*, Wrocław 2000, s. 186–187.

⁵ W 1947 r. salezjanki prowadziły również szatnię i kuchnię oraz internat dla studentek przy ul. Wodnej (W. Pankowska, Z. Bazylczuk, *op. cit.*, s. 138). Rodzaje działalności salezjanek w Polsce w latach 1945–1947 oraz szczegółowe informacje o kierunkach aktywności w poszczególnych domach zgromadzenia zob. *ibidem*, s. 129 i 137–142.

⁶ Najpierw była to Sekcja III Wydziału I (1945–I 1946), Sekcja V Wydziału V (1946–1953), następnie Wydział XI (1953–1955), Wydział VI (1955–1956), Grupa V Wydziału III (1956–1962), Wydział IV (1962–1989). Szerzej zob. J. Żelazko, *Antykościelne struktury i kierunki działania Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego) w Łodzi [w:] Władze komunistyczne wobec Kościoła katolickiego w Łódzkiem 1945–1967*, red. J. Wróbel, L. Próchniak, Warszawa 2005, s. 35–48.

⁷ Informowały o tym np. Wytoczne Departamentu III MSW w dziedzinie zwalczania wrogiej działalności kleru i aktywu katolickiego z 17 VII 1958 r. [w:] *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004, s. 211–217. Szczegółowe omówienie gremiów decyzyjnych w zakresie polityki wyznaniowej zob. R. Gryz, *Władze partyjno-państwowe w Polsce w walce z duchowieństwem (1945–1956) [w:] Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego*, red. J. Myszor, A. Dziurok, Katowice 2004, s. 109–111.

Po zakończeniu II wojny światowej salezjanki posiadały w Polsce 10 domów, w których mieszkało 71 sióstr. W Łodzi przebywało 10 sióstr w domu przy ul. Franciszkańskiej 85⁸, do którego powróciły 1 września 1945 r. po zakończeniu remontu i częściowej odbudowie. 3 września uruchomiona została Żeńska Szkoła Krawiecko-Bielizniarska (28 uczennic w I klasie) oraz przedszkole (30 dzieci)⁹.

W pierwszych latach powojennych placówki oświatowo-wychowawcze prowadzone przez zgromadzenia zakonne, w tym przez salezjanki, cieszyły się nie tylko dużym uznaniem społeczeństwa, ale również poparciem władz partyjno-państwowych. Było to spowodowane głównie niemożnością zaspokojenia przez państwo potrzeb w dziedzinie wychowania dzieci i młodzieży oraz względami propagandowymi¹⁰.

Po rozprawieniu się z podziemiem niepodległościowym oraz jawną opozycją polityczną władze komunistyczne przystąpiły do walki z Kościołem, której celem była jego marginalizacja. W myśl przyjętej koncepcji państwa laickiego¹¹ władze partyjno-państwowe rozpoczęły walkę o „rząd dusz”, która charakteryzowała się dążeniem do eliminacji oddziaływania Kościoła w duchu religijnym na dzieci i młodzież poprzez systematyczne ograniczanie nauki religii oraz likwidację katolickich placówek oświatowo-wychowawczych. Działania te w sposób szczególny dotknęły zgromadzenia zakonne, a rozpoczęta wkrótce ofensywa ideowo-wychowawcza pociągnęła za sobą ograniczenie możliwości oświatowo-wychowawczych salezjanek na terenie Łodzi.

W pierwszej kolejności w maju 1948 r. zlikwidowano prowadzoną (od 1930 r. z przerwą w okresie II wojny światowej) przez salezjanki „Ochronkę Bałucką”¹². Sodalicja oraz oratorium zostały prawdopodobnie zlikwidowane w 1949 lub 1950 r.¹³ 24 marca 1952 r. łódzkie władze terenowe przejęły przedszkole, zaś w 1963 r. została zlikwidowana szkoła¹⁴.

⁸ Zob. tabele IV–VI w: W. Pankowska, Z. Bazylczuk, *op. cit.*, s. 146, 148–149. W 1939 r. na terenie Polski było 9 domów salezjanek, zaś w 1947 r. istniało 21 takich domów, przy czym większość była usytuowana w zachodniej Polsce.

⁹ *Ibidem*, s. 138.

¹⁰ B. Gromada, *Szkoły Sióstr Nazaretanek w okresie Polski Ludowej*, Lublin 2000, s. 19. Por. E. Kaczmarek, *Dlaczego przeszkadzały? Polityka władz partyjnych i rządowych wobec żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce w latach 1945–1956*, Warszawa 2007, s. 142–143.

¹¹ Już podczas pierwszych publicznych dyskusji nad kształtem polskiego szkolnictwa na Zjeździe Oświatowym w Łodzi 18–22 VI 1945 r. zaatakowano szkoły zakonne, domagając się ich całkowitej likwidacji lub upaństwowienia i zeświecczenia. Od jesieni 1947 r. wyraźnie pogorszyły się stosunki państwo – Kościół, co znalazło odbicie w przygotowywanych przez władze narzędziach prawnych i organizacyjnych różnej rangi (B. Gromada, *op. cit.*, s. 21, 35–44; E. Kaczmarek, *op. cit.*, s. 143–144). Szczegółowo ewolucję prawa wyznaniowego w Polsce w latach 1944–1989 omawia Bogusław Skręta, *Stosunki państwo – Kościół w Polsce w latach 1944–1998* [w:] *Kościół i religijność Polaków 1945–1999*, red. W. Zdaniewicz i T. Zembrzusi, Warszawa 2000, s. 82–97.

¹² *Instytuty życia konsekrowanego w Kościele łódzkim*, Łódź 2000, s. 110.

¹³ Sodalicja oraz oratorium zostały rozwiązane przez władze kościelne (formalnie zawieszono ich działalność w listopadzie 1949 r.) w odpowiedzi na ogłoszenie dekretu z 5 VIII 1949 r. o zmianie przepisów ustawy o stowarzyszeniach, wprowadzającego obowiązek ich rejestrowania.

¹⁴ Szczegółowo likwidację przedszkola i szkoły omawia Krzysztof Kolasa, *Działania władz terenowych oraz aparatu bezpieczeństwa wobec placówek oświatowo-wychowawczych ss. salezjanek w Łodzi i ich likwidacja* (artykuł złożony do druku).

Po likwidacji przedszkola salezjankom z prowadzonych w Łodzi placówek oświatowo-wychowawczych pozostała jedynie uruchomiona w 1945 r. szkoła, która w kolejnych latach podlegała takim samym przekształceniom jak szkoły państwowe. W związku z likwidacją szkół zawodowych niższego stopnia została ona w październiku 1946 r. przekształcona w Gimnazjum Krawieckie. Wkrótce zatwierdzono na stanowisku dyrektora szkoły s. Marię Lipińską¹⁵, która sprawowała tę funkcję do 1955 r.

Okres spokojnego rozwoju szkoły skończył się wraz z nowym rokiem szkolnym 1948/1949. Od tego momentu aż do 1963 r. salezjanki w Łodzi toczyły nieustanną walkę w obronie szkoły. Wrogi stosunek terenowych władz partyjno-państwowych był ściśle związany z nowym kursem polityki wyznaniowej centralnych władz PRL. Zgodnie z zapisem z Instrukcji Ministerstwa Oświaty z 4 maja 1948 r., nakazującym dążenie do ostatecznego załatwienia sprawy prywatnych szkół powszechnych, a więc i katolickich¹⁶, terenowe władze oświatowe w Łodzi przystąpiły do ofensywy.

Represje oraz szykany stosowane przez władze partyjno-państwowe (wspierane przez aparat bezpieczeństwa) wobec placówek oświatowo-wychowawczych prowadzonych przez łódzkie salezjanki do 1963 r. charakteryzowały się różnorodnością form i metod. Powszechnie stosowanym sposobem nękania, przy zachowaniu pozorów legalności decyzji, były wizytacje. Właśnie taki sposób kontroli był najpowszechniej stosowany przez władze oświatowe wobec przedszkola oraz szkoły prowadzonej przez salezjanki na terenie Łodzi. Działania te można dokładnie prześledzić na podstawie licznie zachowanych materiałów z wizytacji, prowadzonych m.in. w szkole salezjank w latach 1949–1955¹⁷.

Najpierw przeprowadzano wizytacje, po których szkoła otrzymywała pismo z Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego w Łodzi, co rozpoczynało intensywne starania kierownictwa o obronę placówki. Analiza sprawozdań i zaleceń powizytacyjnych prowadzi do wniosku, że głównym celem wizytacji nie była kontrola poziomu nauczania, lecz ocena działalności szkoły pod względem ideologicznym oraz realizacji wychowania młodzieży w duchu moralności socjalistycznej i światopoglądu materialistycznego. Znaczna część opinii wizytujących była tendencyjna, a nawet nie-

¹⁵ Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APL), Dyrekcja Okręgowa Szkolenia Zawodowego w Łodzi (dalej: DOSZ w Łodzi), 302, Pismo s. Ireny Sikorskiej do Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego, 4 IX 1946 r., k. 21; Pismo J. Trojanowskiego, kuratora Okręgu Szkolnego Łódzkiego, do Zgromadzenia ss. Salezjank, 28 IX 1946 r., s. 38; Zawiadomienie o otwarciu gimnazjum, 15 X 1946 r., k. 27; Pismo z prośbą o zatwierdzenie na stanowisku dyrektora s. Marii Lipińskiej, podpisane przez s. Irenę Sikorską, przełożoną wspólnoty zakonnej w Łodzi, skierowane do Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego, 2 XII 1946 r., k. 56. Pismo to zostało następnie przesłane zgodnie z przepisami do Ministerstwa Oświaty, o czym świadczy odrębny dopisek: „Zatwierdzić, 20 I 1947 r.” i nieczytelny podpis.

¹⁶ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty z 1948 r., nr 5, poz. 86. Szerzej o polityce władz partyjno-państwowych wobec szkół zakonnych prowadzonych przez zgromadzenia żeńskie zob.: E. Kaczmarek, *op. cit.*, s. 146–161.

¹⁷ Materiały z wizytacji szkoły zob.: APL, DOSZ w Łodzi, 302. Odnośnie do przedszkola zachowało się jedynie jedno sprawozdanie z wizytacji 22 II 1952 r., które miało służyć za podstawę do upaństwowienia tej placówki (APL, Prezydium Rady Narodowej miasta Łodzi (dalej: PRN m. Ł.), 1598, k. 7–8).

prawdziwa. Wyolbrzymiano drugorzędne usterki, jak np. brak tablicy w jednej z klas, a przemilczano niewątpliwe osiągnięcia.

Dostrzegając bezowocność swych działań, DOSZ w Łodzi posuwała się nawet do tego, aby utrudnić polemikę skutecznie podejmowaną przez kierownictwo szkoły – nie przesyłała do placówki prowadzonej przez salezjanki sprawozdań powizytacyjnych w pełnej wersji, a jedynie pisma stwierdzające, że poziom wychowawczy i naukowy jest niewystarczający, jak np. po przeprowadzeniu wizytacji 24–26 listopada 1953 r.¹⁸ Każdorazowe kwestionowanie słuszności decyzji i ocen otrzymywanych przez kierownictwo placówki zmuszało DOSZ w Łodzi w okresie do 1955 r. do zwracania się po wskazówki do Centralnego Urzędu Szkolnictwa Zawodowego w Warszawie (np. w 1954 r.)¹⁹.

Kolejnym przejawem lekceważenia przez władze partyjno-państwowe porozumienia rządu z episkopatem z 1950 r. był zakaz zorganizowania w szkole klasy VIII w roku szkolnym 1950/1951²⁰ oraz powtarzające się zakazy naboru uczennic do klasy I, co w praktyce oznaczałoby stopniową likwidację placówki. Decyzje takie podejmowane były przez DOSZ w Łodzi w porozumieniu z CUSZ w Warszawie, po uprzedniej analizie wniosków nadesłanych przez DOSZ w Łodzi (do 1956 r.). Dyrekcja na bieżąco konsultowała się również z KŁ PZPR oraz Referatem/Wydziałem ds. Wyznań PRN m. Łodzi²¹.

Metodą dezorganizacji pracy szkoły prowadzonej przez salezjanki było stosowanie różnego rodzaju nacisków, które w konsekwencji prowadziły do usunięcia bądź rezygnacji z pracy najbardziej nieprzejednanych wobec nowej władzy nauczycieli. Władzom terenowym w zamian za zgodę na dalsze istnienie szkoły udało się w ten sposób usunąć dyrektorę tej placówki, znaną z nieugiętej postawy s. Marię Lipińską. Dokonano tego bez podania powodu, a więc niezgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi²².

¹⁸ APL, DOSZ w Łodzi, 246, Pismo J. Muszyńskiego do Gabinetu Prezesa CUSZ w Warszawie, 10 IV 1954 r., k. 21; 229, Sprawozdanie z wizytacji przeprowadzonej 24–26 XI 1953 r., k. 13–18.

¹⁹ APL, DOSZ w Łodzi, 247, Prośba o udzielenie wskazówek, k. 21; Odpowiedź CUSZ wraz z projektem odpowiedzi, k. 24–25.

²⁰ B. Gromada, *op. cit.*, s. 62, przypis 121.

²¹ Przykładowe decyzje dotyczące zakazu naboru do klasy I zob.: APL, PRN m. Ł., 1598, Pismo prezesa CUSZ do Dyrekcji Prywatnej Zasadniczej Szkoły Odzieżowej, 4 VII 1953 r., k. 15; APL, DOSZ w Łodzi, 246, Pismo prezesa CUSZ w Warszawie do DOSZ w Łodzi, 5 V 1954 r., k. 26–27 (w załączeniu zawiera projekt pisma, który DOSZ ma skierować do szkoły). O stałym kontakcie z KŁ PZPR i Referatem ds. Wyznań świadczy np. pismo DOSZ w Łodzi do CUSZ w Warszawie z 4 IX 1953 r. (APL, DOSZ w Łodzi, 229, k. 21).

²² 14 IX 1957 r., w okresie odwilży popaździernikowej, Komisja Rehabilitacyjna przywróciła s. Marii Lipińskiej prawa obywatelskie i uznała jej zasługi na polu społecznym, stwierdzając, że „zwolnienie s. Marii Lipińskiej ze stanowiska dyrektora było nieuzasadnione i nastąpiło bez podania motywów. Wpłynęła na to panująca w tym okresie w kraju atmosfera polityczna [...] odbijająca się również szkodliwie w szkolnictwie” (cyt. za: A. Olczyk, *Siostra Maria Lipińska [w:] Szkice biograficzne Córeczki Maryi Wspomożycielki...*, s. 22).

Dla osiągnięcia założonych celów stosowano również inne metody, np. wzywano siostry na rozmowy do: kuratorium, Wydziału ds. Wyznań oraz UB/SB, w trakcie których posługiwano się szantażem oraz zastraszaniem, próbując przekonać je do wykonywania decyzji władz. Niejednokrotnie takie rozmowy w trakcie wizyt w Referacie/Wydziale ds. Wyznań prowadzono z s. Marią Lipińską oraz dyrektorką domu s. Marią Aleksandrowicz²³.

Formą dyskryminacji, a zarazem wywierania nacisku na styl wychowawczy szkoły salezjanek, były próby zainstalowania w placówce komunistycznych organizacji młodzieżowych, m.in. Związku Młodzieży Polskiej, Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” i Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. W ten sposób starano się odciągnąć młodzież od wpływów „reakcyjnego kleru”, a poprzez członków organizacji zdobywać informacje o stosunkach panujących w szkole. Siostry skutecznie broniły się przed powstaniem tych organizacji przez cały okres funkcjonowania szkoły²⁴.

Terenowe władze próbowały również zmusić szkoły katolickie, w tym placówkę prowadzoną przez salezjanki, do organizowania gazetek ściennych, masówek, imprez i akademii okolicznościowych z okazji świąt państwowych oraz współzawodnictwa. Kierownictwo szkoły, szczególnie do 1955 r., nie tylko nie organizowało imprez ideologicznych z okazji świąt państwowych, lecz próbowało obchodzić zniesione święta państwowe, np. 3 maja 1951 r.²⁵, oraz organizowało rekolekcje bez uzgodnienia i wbrew poleceniom władz, jak np. 19–21 lutego 1953 r.²⁶

Szeroka gama szykan i represji stosowanych wobec placówek prowadzonych przez salezjanki w Łodzi związana była z działalnością komórki wydzielonej do walki z religią w ramach UB/SB. Spełniała ona niezmiernie ważną rolę w działaniach podejmowanych wobec Kościoła na podległym terenie. Jej zadaniem było gromadzenie informacji uzyskiwanych w toku pracy operacyjnej, które po syntetycznym opracowaniu były przekazywane I sekretarzowi KŁ PZPR i przewodniczącemu PRN m. Łodzi dla informowania i inspirowania tych instytucji. Te, wykorzystując swoje uprawnienia, stosowały odpowiednie środki wobec duchowieństwa i mniejszości wyznaniowych²⁷. Pomijając omawianie metod operacyjnych stosowanych przez aparat bezpieczeństwa, którym poświęcono już dość bogatą literaturę²⁸, warto pokrótce przedstawić działania

²³ Rozmowy takie prowadzono np. 22 VIII i 2 IX 1953 r. w związku z zakazem naboru do klasy I na rok szkolny 1953/1954 (APŁ, PRN m. Ł., 1598, Notatka służbowa sporządzona w Referacie ds. Wyznań z 1953 r., k. 16).

²⁴ Szerzej stosowane przez siostry formy obrony oraz stanowisko dyrektorki placówki s. Marii Lipińskiej opisał Krzysztof Kolasa, *op. cit.* (artykuł złożony do druku).

²⁵ APŁ, PRN m. Ł., 1516, Sprawozdanie z działalności Referatu ds. Wyznań za 1 IV – 1 VII 1951 r., 5 VII 1951 r., k. 24–29.

²⁶ APŁ, PRN m. Ł., 1519, Sprawozdanie Referatu ds. Wyznań za 1 I – 31 III 1953 r., k. 73–79.

²⁷ Tak rolę SB oceniał zastępca komendanta ds. SB KM MO w Łodzi (AIPN Łd, pf 10/648, Sprawozdanie z działalności Służby Bezpieczeństwa Komendy MO m. Łodzi za 1962 r., k. 479).

²⁸ Zob. np.: *Metody pracy operacyjnej...*; A. Mirek, *Represje systemu komunistycznego wobec zakonów żeńskich w Polsce w latach 1945–1989 (zarys problemu)* [w:] *Represje wobec siostr zakonnych*

operacyjne podejmowane w Łodzi wobec placówek oświatowo-wychowawczych salezjanek.

Praca operacyjna w odniesieniu do zakonów żeńskich należała do niezmiernie trudnych. Siostry niechętnie zgłaszały się na urzędowe wezwania. Niełatwo było od nich uzyskać odpowiedzi na zadawane pytania. Miało to zapewne związek z hermetycznością środowiska, co wiązało się z ówczesnym modelem życia zakonnego. Łódzkie salezjanki były wzywane nie tylko na rozmowy do Referatu/Wydziału ds. Wyznań, ale również do UB.

W trakcie „rozmów”, powtarzanych niekiedy w odstępie kilku dni, starano się wytworzyć u wzywanych sióstr uczucie ciągłej niepewności i strachu. W celu wymuszenia podporządkowania się decyzjom władz posługiwano się szantażem oraz zastraszeniem. Próbowano również umiejętnie wykorzystać wszelkie posiadane informacje, próbując pozyskać do współpracy mniej bezkompromisowe zakonnice. Rozmowy z funkcjonariuszami UB odbyły m.in. siostry Eleonora Król oraz Maria Aleksandrowicz w trakcie likwidacji przedszkola prowadzonego przez salezjanki w marcu 1952 r.²⁹ Rozmowa z s. Marią Aleksandrowicz miała związek z jej aresztowaniem³⁰. Była to kolejna z metod stosowanych przez UB wobec zakonnice, choć w przypadku dyrektorki domu łódzkiego nie doszło do procesu i s. Maria Aleksandrowicz została zwolniona z aresztu.

Podstawową formą rozbijania życia zakonnego było budowanie przez pracowników aparatu bezpieczeństwa sieci agenturalnej składającej się z osobowych źródeł informacji. Na podstawie zachowanych materiałów aparatu bezpieczeństwa w Łodzi można stwierdzić bezspornie, że salezjanki potrafiły wyjść obronną ręką z zakładanych na nie zasadzek werbunkowych. Świadczą o tym chociażby informacje pochodzące z korespondencji naczelnika Wydziału VI WUdsBP w Łodzi z zastępcą naczelnika Wydziału II Departamentu VI KdsBP z 1955 r.³¹

Do podobnych wniosków doszedł mjr Henryk Więckowski, inspektor kierownictwa SB, który w sprawozdaniu pokontrolnym z 13 września 1958 r. tak oceniał pracę Grupy V Wydziału III KM MO w Łodzi: „ma dość dobre rozeznanie po klerze

w PRL. *Obozy pracy dla zakonnice (1945–1956)*, red. A. Mirek, Lublin 2005, s. 11–32; E. Kaczmarek, *op. cit.*, s. 57–75.

²⁹ AIPN, 01283/1297, Raport specjalny dotyczący warunków w Zasadniczej Szkole Odzieżowej ss. Salezjanek w Łodzi, 29 X 1952 r., b.p.

³⁰ S. Marię Aleksandrowicz „zabrano do aresztu, gdzie do późnych godzin nocnych ciągle zastraszano, domagając się od niej wydania kluczy. S. Maria była nieugięta i odmawiała spełnienia tych żądań. Nad ranem, umęczona, powiedziała funkcjonariuszowi: Szkoła mi pana, pan jest taki biedny, będę się za pana modlić. Po chwili padła jego zdumiewająca odpowiedź: Jestem zachwycony postawą siostry, niech siostra zawsze będzie taka. Po tej wymianie zdań została wypuszczona z aresztu” (K. Kolasa, *op. cit.*, artykuł złożony do druku).

³¹ AIPN, 01283/1297, Pismo por. Henryka Orszulaka, naczelnika Wydziału VI WUdsBP w Łodzi, do naczelnika Wydziału II Departamentu VI KdsBP w Warszawie z 13 VIII 1955 r. oraz pismo do naczelnika Wydziału VI WUdsBP w Łodzi z 9 IX 1955 r., b.p.

świeckim i częściowo po jezuitach i salezjanach [...]. Natomiast słabe rozeznanie posiada wśród pozostałych zakonów, a już prawie żadnego po zakonach żeńskich³². Stan ten nie zmienił się w całym omawianym okresie, skoro w styczniu 1962 r. na terenie kraju aparat bezpieczeństwa miał jedynie 29 tajnych współpracowników w 17 żeńskich zgromadzeniach zakonnych, z czego 19 to siostry zakonne, zaś 10 to osoby świeckie³³.

Podobne wnioski można wysnuć na podstawie analizy raportu przesłanego przez UBP na m. Łódź do Departamentu V MBP 29 października 1952 r. Pierwsze dwie strony mają praktycznie identyczne brzmienie z fragmentem sprawozdania powizytacyjnego z 21 października 1952 r., przygotowanego przez wizytatorów Romualda Poleszczuka i Stanisława Bendkowskiego³⁴. Daty tych dokumentów wskazują, że raport specjalny przesłany do Departamentu V MPB opierał się w dużej części na informacjach zebranych przez wizytatorów DOSZ w Łodzi, co wyraźnie sugeruje, że łódzka komórka UB nie miała zbyt wielu własnych wartościowych informacji. Dokumenty te mogą jedynie świadczyć o dość dobrej współpracy w zakresie wymiany informacji z terenową administracją oświatową nadzorującą szkoły zawodowe³⁵.

Jedynym znanym przypadkiem informacji przekazanej przez tajnego współpracownika o ośrodkach wychowawczych prowadzonych przez salezjanki w Łodzi jest doniesienie informatora o pseudonimie „Mały” z 14 października 1952 r., o którym wspomina omówiony raport specjalny³⁶. Wydaje się jednak, że informator wywodził się z kręgów świeckich, mających kontakt z uczennicami, a nie spośród sióstr zakonnych.

Co wpłynęło na tak skuteczne wymykanie się zakonnice z zastawianych przez funkcjonariuszy UB/SB „sideł agenturalnych”? Najbliższa prawdy wydaje się opinia Agaty Mirek, która twierdzi, iż to model i styl ówczesnego życia zakonnego był jednym z najważniejszych czynników sprzyjającym skutecznej obronie przed agenturalną infiltracją zgromadzeń zakonnych³⁷. Nie oznacza to oczywiście, że UB/SB w Łodzi nie podejmowały takich prób. Może o tym świadczyć chociażby wzywanie w celach „werbunkowych” sióstr na rozmowy do Referatu/Wydziału ds. Wyznań lub do UB, o czym wspomiano wyżej.

³² AIPN Łd, pf 10/706, t. 5, Sprawozdanie pokontrolne do zastępcy komendanta ds. BP MO m. Łodzi mjr. Roszkowskiego, 13 IX 1958 r., b.p.

³³ E. Kaczmarek, *op. cit.*, s. 75.

³⁴ AIPN, 01283/1297, Raport specjalny dotyczący warunków w Zasadniczej Szkole Odzieżowej ss. Salezjanek w Łodzi, 29 X 1952 r., b.p.; APL, PRN m. Ł., 1598, Sprawozdanie z wizytacji Zasadniczej Szkoły Odzieżowej ss. Salezjanek w Łodzi 16 X 1952 r., 21 X 1952 r., k. 12–13.

³⁵ Świadczy o tym również kopia pisma CUSZ w Warszawie do inspektorki ss. salezjanek z 10 X 1949 r. z adnotacją funkcjonariusza Departamentu V MBP, znajdująca się w teczce obiektowej salezjanek (AIPN, 01283/1297, b.p.).

³⁶ AIPN, 01283/1297, Raport specjalny dotyczący warunków w Zasadniczej Szkole Odzieżowej ss. Salezjanek w Łodzi, 29 X 1952 r., b.p.

³⁷ A. Mirek, *op. cit.*, s. 24. Cele werbunku stawiane przez aparat bezpieczeństwa, metody oraz przyczyny braków w pracy agenturalnej szczegółowo omówiła Ewa Kaczmarek (*op. cit.*, s. 58–75).

Funkcjonariusze UB/SB działaniami operacyjnymi objęli również najbardziej nieugięte łódzkie salezjanki. Na skutek niezachowania się materiałów dotyczących znacznej ilości spraw operacyjnych prowadzonych przeciwko duchowieństwu zakonnemu trudno określić liczbę rozpracowywanych salezjanek. Jedynie na podstawie szczątkowych informacji z dokumentów administracyjnych WUBP w Łodzi i KŁ PZPR wiadomo, iż UB w Łodzi w 1951 r. rozpracowywał dyrektorkę szkoły salezjanek s. Marię Lipińską³⁸, zaś WUdsBP w 1955 r. prowadził sprawę ewidencyjno-obserywacyjną przeciwko dyrektorce domu zakonnego w Łodzi, którą była wówczas s. Maria Aleksandrowicz³⁹. Niestety, nie są znane nawet kryptonimy spraw, nie mówiąc już o podejmowanych w ich trakcie działaniach. Z pewnością jednak w walce tej starano się stosować tzw. techniki operacyjne, np. kontrolę korespondencji, podsłuchy telefoniczne itp., jednak ze względu na niezachowanie się teczek tych spraw nie sposób tego potwierdzić.

Oprócz działań nakierowanych na poszczególne osoby dla całego zgromadzenia założono teczkę obiektową, w której zgromadzono materiały zebrane przez komórki do walki z Kościołem UB/SB z całego kraju⁴⁰. Na podstawie jednego z zachowanych w niej dokumentów można wnioskować, że łódzki UB próbował zebrać dokładną ewidencję sióstr zatrudnionych w Zasadniczej Szkole Odzieżowej ss. Salezjanek w Łodzi⁴¹. Poza danymi dotyczącymi urodzin, pochodzenia i wykształcenia sióstr zebrano materiały charakteryzujące sposób prowadzenia przez nie wykładów, wykorzystując z pewnością materiały uzyskane podczas wizytacji przeprowadzanych przez pracowników DOSZ w Łodzi. Bardzo ciekawa jest informacja dotycząca s. Marii Lipińskiej. Świadczy ona o tym, że UB, próbując rozpracowywać łódzkie salezjanki, starał się wykorzystać w tym celu uczennice, w czym jedyną przeszkodą miała być właśnie s. Maria Lipińska.

Funkcjonariusze łódzkiego UB brali udział w zabezpieczeniu przejścia przedszkola prowadzonego przez salezjanki w marcu 1952 r., podobnie jak i przy próbie zabezpieczenia lokalu szkoły w 1955 r. Oznacza to, że spełniali zadania zabezpieczające (wraz z organami MO) w przedsięwzięciach egzekucyjnych prowadzonych przez terenowe władze państwowe, starając się je wspomóc w przypadku pojawienia się komplikacji.

³⁸ Informację o zajęciu się s. Marią Lipińską przez WUBP znajdujemy w meldunku Wydziału Organizacyjnego KŁ PZPR Referatu Sprawozdawczego z 30 I 1951 r., który został nadany do KC PZPR (APL, KŁ PZPR, 2593, k. 4).

³⁹ Informację o prowadzeniu sprawy na przełożoną domu salezjanek w Łodzi zawarto w piśmie por. Henryka Orszulaka do naczelnika Wydziału II Departamentu VI KdsBP w Warszawie z 13 VIII 1955 r. (AIPN, 01283/1297, b.p.).

⁴⁰ AIPN, 01283/1297, Materiały dotyczące rozpracowania obiektowego Zgromadzenia Córek Maryi Wspomożycielki.

⁴¹ AIPN, 01283/1297, Zasadnicza Szkoła Odzieżowa ss. Salezjanek przy ul. Franciszkańskiej 85, Wykaz nauczycieli, [przed 1955 r.], b.p.

Prezentowane dokumenty pochodzą ze zmikrofilmowanej teczki obiektowej przechowywanej w zasobie Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, w której zgromadzono materiały zebrane przez komórki do walki z Kościołem UB/SB z całego kraju. Zabezpieczono w ten sposób informacje z terenu działalności Inspektorii Polskiej Zgromadzenia Córek Maryi Wspomożycielki. Zostały one wybrane spośród nielicznych archiwaliów dotyczących łódzkiej placówki salezjanek znajdujących się w obrębie tej jednostki archiwalnej. Kwerenda przeprowadzona w innych jednostkach archiwalnych zgromadzonych w zasobie Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi i Warszawie nie przyniosła efektu w postaci dokumentów dotyczących placówek oświatowo-wychowawczych salezjanek w Łodzi.

W celu ukazania likwidacji szkoły oraz potwierdzenia zainteresowania najwyższych władz partyjnych placówkami prowadzonymi przez łódzkie salezjanki, a jednocześnie faktu rozpracowywania dyrektorki szkoły przez WUBP w Łodzi uzupełniono wybrane dokumenty o materiały zgromadzone w Archiwum Państwowym w Łodzi w obrębie zespołów: KŁ PZPR i PRN m. Łodzi. Wybrane dokumenty nie obrazują oczywiście wszystkich metod i form walki z salezjankami podejmowanych przez władze terenowe i aparat bezpieczeństwa w celu likwidacji prowadzonych przez nie placówek. Wydaje się jednak, że w sposób wystarczający sygnalizują złożoność i skalę działań podejmowanych wobec zakładów oświatowo-wychowawczych salezjanek w najtrudniejszym dla nich okresie, który przypadał na lata 1948–1956.

Dokumenty zostały zaprezentowane w porządku chronologicznym. Pominięto ich fragmenty dotyczące innej problematyki.

Nr 1

1949 październik 10, Warszawa – Pismo dyrektora departamentu Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego do inspektorki ss. salezjanek, zatwierdzające orzeczenie Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego z 14 kwietnia 1949 r. o zamknięciu Prywatnego Gimnazjum Krawieckiego ss. Salezjanek w Łodzi

[...]a

[...]b

Warszawa, dnia 10 X 1949 r.

Ob. Inspektorka ss. Salezjanek¹

Pogrzebień

p[oczta] Brzezine n. Odra

Nr IV A-76/49

**Sprawa: zamknięcie Prywatnego Gimnazjum Krawieckiego
ss. Salezjanek w Łodzi**

Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego nie uwzględnił odwołania z dnia 23 maja 1949 r. nr 86/49 od orzeczenia Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego z dnia 14 kwietnia 1949 r. nr III-11294/49, którym na podstawie art. 4, ust. 1, lit. b i d ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych (DzU RP, nr 33, poz. 343) zamknięto z dniem 31 sierpnia 1949 r. Prywatne Gimnazjum Krawieckie ss. Salezjanek w Łodzi przy ul. Franciszkańskiej 85, i zaskarżone orzeczenie zatwierdza jako wydane zgodnie z wyżej powołanymi

^a W nagłówku stały element pisma w formie nadruku o treści: Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego. Po lewej stronie wpisano odręcznie: S[ekcja] II, poniżej: do teczki ss. salezjanek, poniżej zaś 16 XI [19]49 [r.] i nieczytelny podpis.

^b Z prawej strony dokumentu pieczęć prostokątna z napisem: Departament V MBP Wydział V (fragment nieczytelny, lekcja prawdopodobna), wpłynęło 12 XI 1949 r., Nr 18751 FE-2232/49, załączniki, data wpływu, numer pisma oraz podpis wpisane odręcznie, brak informacji o załącznikach. W prawym dolnym rogu pieczęci wpisano datę: 15 XI.

¹ Siostrą prowincjonalną (inspektorką) była w latach 1930–1950 s. Laura Meozzi (1873–1951). Ukończyła ona kolegium Sacro Cuore prowadzone przez siostry św. Doroty, do Zgromadzenia wstąpiła w 1895 r., pierwsze śluby zakonne złożyła w 1898 r., do 1922 r. pracowała głównie na Sycylii. W 1922 r. stanęła na czele pierwszych sióstr salezjanek posłanych do Polski, w latach 1922–1939 otworzyła osiem domów zakonnych, wojnę przeżyła w Laurowie k. Wilna, kierowała Zgromadzeniem w Polsce w latach 1922–1950, będąc najpierw wizytatorką (1931–1946) – po utworzeniu Wizytatorii Polskiej, a następnie inspektorką (1946–1950) – po przekształceniu Wizytatorii Polskiej w Inspektorię. W krótkim czasie doprowadziła do otwarcia dwunastu domów na zachodnich i północnych terenach Polski.

Dokumenty

przepisami prawnymi. Orzeczenie niniejsze jest ostateczne w administracyjnym toku instancyj[ności] i uzasadnione przepisem § 11 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 czerwca 1949 r. w sprawie zakresu działania Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego (DzU RP, nr 40, poz. 283).

Dyrektor departamentu
^e(–) mgr Wł[adysław] Kl[o]cek²

Źródło: AIPN, 01283/1297, b.p., mps.

^e *Obok wpisano odręcznie: tajne. Poniżej dopisek: ob. Brystiger. Wydano zarządzenie wstrzymania zamknięcia szkoły – powiadomiony o tym również sekretarz K[Ł] PZPR i KW PZPR w Łodzi] tow. Dworakowski, który zobowiązał się przypilnować, nieczytelny podpis i data: 9 XI [19]49 [r].*

² Brak bliższych danych.

1951 styczeń 30, Łódź – Meldunek Referatu Sprawozdawczego Wydziału Organizacyjnego KŁ PZPR nadany do KC PZPR, dotyczący próby zainstalowania komunistycznych organizacji młodzieżowych w szkole salezjanek w Łodzi

[...]a

[...]b

Meldunek z dnia 30 stycznia 1951 r.

W dniu 4 stycznia br. w Szkole Zawodowej Krawieckiej ss. Salezjanek przy ul. Franciszkańskiej 8[5] miało się odbyć zebranie „S[łużby] P[olsce]”¹. Dyrektorka, siostra L[ip]ińska Maria², oświadczyła, że zebranie nie może się odbyć, gdyż na sali, w której odbywają się zbiórki, ubierana jest choinka.

Podczas przeprowadzanej inspekcji przez kolegów z Komendy Miejskiej SP stwierdzono, że zbiórka mogłaby się odbyć pomimo ubierania choinki. Sala jest obszerna i jedna czynność nie przeszkadzałaby drugiej. Niepozwolenie na odbycie zbiórki wygląda raczej na celowe.

Na zapytanie przeprowadzających inspekcję, czy istnieje na terenie szkoły koło ZMP³ – dyr[ektorka] L[ip]ińska Maria odpowiedziała, że nie istnieje, ale ona osobiście

^a W lewym górnym rogu wpisano odręcznie: Nadane do KC.

^b W prawym górnym rogu wpisano odręcznie: Tow. Trepczyński. Po lewej stronie odręczny dopisek: KŁ.

¹ Powszechna Organizacja „Służba Polsce”, państwowa młodzieżowa organizacja paramilitarna, utworzona 25 II 1948 r., przeznaczona dla młodzieży w wieku 16–21 lat, politycznie kontrolowana przez PPR (później PZPR) za pośrednictwem Związku Walki Młodych (później ZMP), organizacyjnie powiązana z wojskiem. Prowadziła obowiązkowe przysposobienie zawodowe, wojskowe, wychowanie fizyczne oraz indoktrynację polityczno-ideologiczną. Młodzież organizowano w jednostkach tworzonych w miejscach zamieszkania lub zatrudnienia – hufcach (miejskie, wiejskie, szkolne, zakładowe) oraz w ramach skoszarowanych oddziałów – brygadach (operacyjne, inwestycyjne, rolne i in.).

² Maria Lipińska (1908–1975), siostra zakonna, w latach 1933–1939 nauczycielka i kierowniczka Szkoły Powszechnej w Różanymstoku, w latach 1946–1955 dyrektorka Gimnazjum, a następnie Zasadniczej Szkoły Odzieżowej ss. Salezjanek w Łodzi, w latach 1957–1964 przełożona Diecezjalnego Instytutu Katechetycznego i dyrektorka domu w Rokitnie Wielkopolskim, w latach 1964–1974 dyrektorka domu w Poznaniu.

³ Związek Młodzieży Polskiej (ZMP), organizacja młodzieżowa utworzona w sierpniu 1948 r. w wyniku połączenia Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, Związku Młodzieży Demokratycznej, Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” oraz Związku Walki Młodych. Była ideowo, politycznie i organizacyjnie podporządkowana PPR, a następnie PZPR. Realizowała politykę partii komunistycznej wobec młodzieży. W 1956 r. nastąpił rozpad w ZMP, a w styczniu 1957 r. organizację rozwiązano.

nie pozwoli na założenie takiego świństwa, jakim jest organizacja ZMP, choćby miała zgnić w więzieniu.

Mimo to dzielnica ZMP wspólnie z Wydz[iałem] Młodzieżowym D[yrekcji] O[krę-
gowej] S[zkolenia] Z[awodowego]⁴ czyni starania, by na terenie szkoły zorganizować
koło ZMP.

Poza tym sprawą ww. szkoły zajęła się DOSZ. Jak nas informuje DOSZ, szkoła ta
ulega stopniowej likwidacji. Już w bieżącym roku szkolnym miała być zlikwidowa-
na pierwsza klasa, jednak dyrektorka L[ipi]ńska – wbrew zarządzeniu C[entralnego]
U[rzędu] S[zkolenia] Z[awodowego]⁵ – przeprowadziła nabór do szkoły.

Ostatecznie ww. szkoła ma być zlikwidowana w roku szkolnym 1951/[19]52. Oso-
bą dyr[ektorki] L[ipi]ńskiej zajął się WUBP.

Wydział Organizacyjny KŁ⁶
Referat Sprawozdawczy

Źródło: APŁ, KŁ PZPR, 2593, k. 4, kopia, mps.

⁴ Dyrekcja Okręgowa Szkolenia Zawodowego z Łodzi została utworzona na mocy ustawy z 10 II 1949 r. o zmianie organizacji naczelnych władz gospodarki narodowej. Na jej podstawie utworzono Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego w Warszawie. Do zakresu działania CUSZ należały sprawy szkolenia i przysposobienia zawodowego dla potrzeb gospodarki narodowej (z wyłączeniem rolnictwa). W kraju podzielonym na okręgi szkolne utworzono dyrekcje okręgowe szkół zawodowych, podległe bezpośrednio CUSZ w Warszawie. CUSZ został zlikwidowany na mocy ustawy z 10 IX 1956 r., wraz z CUSZ likwidacji poddano DOSZ. Szkolnictwo zawodowe podporządkowano Ministerstwu Oświaty.

⁵ Zob. dokument nr 2, przypis 4.

⁶ Komitet Łódzki PZPR ukonstytuował się 23 XII 1948 r. w trakcie pierwszego plenarnego posiedzenia, podczas którego powołano tymczasowe władze: egzekutywę i sekretarzy KŁ. Formalnie KŁ zaczął funkcjonować wraz z wyborem władz w trakcie I konferencji wyborczej zorganizowanej 11–12 VI 1949 r. Przez cały okres funkcjonowania KŁ PZPR w jego strukturze organizacyjnej zachodziły liczne zmiany. W 1975 r. po likwidacji KW PZPR w Łodzi spowodowanej zmianą podziału administracyjnego organizacje partyjne z województwa miejskiego łódzkiego, podległe do tej pory KW, zostały podporządkowane KŁ PZPR. Po samorozwiązaniu PZPR 29 I 1990 r. likwidacji uległ również KŁ PZPR.

1952 marzec 14, Łódź – Raport specjalny omawiający próbę przejścia przedszkola prowadzonego przez ss. salezjanki w Łodzi przy ul. Franciszkańskiej 85

[...] ^a

Ściśle tajne

Łódź, dnia ^b14 III^b 1952 r.

Do
Departamentu V
Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego
w Warszawie¹

Raport specjalny

Na polecenie Ministerstwa Oświaty Prez[ydium] R[ady] N[arodowej m. Łodzi]² powołało dwie komisje, w skład których weszli przedstawiciele Wydz[iału] Oświaty i Ref[eratu ds.] Wyznań, celem upaństwowienia przedszkoli prowadzonych przez ss. salezjanki na ul. Franciszkańskiej 85 i przez ss. felicjanki na ul. Kilińskiego 13.

W dniu 10 III [19]52 r. komisje te udały się do wyżej wymienionych przedszkoli celem ich przejścia. Siostry salezjanki komisji na teren przedszkola nie wpuściły, oświad-

^a *W lewym górnym rogu pieczęć prostokątna z godłem państwa i napisem: Urząd Bezpieczeństwa Publicznego na m. Łódź. L.Dz. MLE-1256/52. Liczba dziennika wpisana odręcznie. Poniżej wpisano odręcznie cyfry 5515, pod którymi znajduje się pieczęć prostokątna: Departament V MBP Wydział V, wpłynęło 17 III 1952 r., Nr FEB-434/52, załączniki, referent i nieczytelny podpis. Data wpływu, numer pisma oraz podpis wpisane odręcznie, brak informacji o załącznikach. W dolnym lewym rogu pieczęci dopisano odręcznie: 0-53 i podkreślono.*

^{b-b} *Data dzienna i miesiąc wpisane odręcznie.*

¹ Dyrektorem Departamentu V MBP była od 1 X 1945 do 31 VII 1954 r. (do 14 I 1950 r. p.o. dyrektor) Julia Brystiger (1902–1975). Od 1 VIII do 9 XII 1954 r. dyrektor Departamentu III MBP, od 1 I 1955 do 16 XI 1956 r. dyrektor Departamentu III KdsBP (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 79–80, 92).

² Prezydium Rady Narodowej m. Łodzi utworzono na mocy ustawy z 20 III 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej. Rady narodowe były terenowymi organami jednolitej władzy państwowej w gminach, miastach i dzielnicach większych miast, w powiatach i województwach. Prezydium działające kolegialnie było organem wykonawczym i zarządzającym rady narodowej. W praktyce oznaczało to sprawowanie funkcji wykonawczych władzy państwowej na podległym sobie terenie. RN m. Łodzi i jej Prezydium przejęły większość uprawnień i kompetencji Miejskiej Rady Narodowej i Zarządu Miejskiego. Na skutek likwidacji niezespólnych urzędów administracji państwowej obszar spraw, którymi zajął się nowy urząd, został znacznie powiększony. PRN m. Łodzi jako organ drugiej instancji nadzorował pracę dzielnicowych rad narodowych i ich prezydiów. PRN m. Łodzi funkcjonowało do 8 XII 1973 r., tj. do wejścia w życie ustawy o zmianie ustawy o radach narodowych z 22 XI 1973 r.

czając, że pisma z Prez[ydium] R[ady] N[arodowej] m. Łodzi nie honorują, natomiast żądały specjalnego pisma skierowanego do ss. salezjanek oraz czasu na odwołanie.

W czasie pobytu komisji na terenie przedszkola odnosiły się ordynarnie, ubliżając przedstawicielom Prez[ydium] R[ady] N[arodowej]. Pomimo oporu siostr komisja zdołała spisać inwentarz znajdujący się w przedszkolu, lecz siostry oświadczyły, że nigdy przedszkola nie oddadzą.

Do kuchni, gdzie gotowały jeść dzieciom, i magazynu^c żywnościowego należącego do przedszkola, które to znajdowały się w budynku szkolnym, w ogóle komisji nie wpuściły, zamykając drzwi od wewnątrz na sztaby żelazne i okiennice na polecenie siostry przełożonej klasztoru ss. salezjanek – Aleksandrowicz³.

W związku z takim stanem rzeczy przedstawiciele Prez[ydium] R[ady] N[arodowej] m. Łodzi zwrócili się do nas o pomoc. Wezwaliśmy siostrę przełożoną Aleksandrowicz i kierowniczkę przedszkola siostrę Król Eleonorę⁴, z którymi została przeprowadzona rozmowa. W początkowej rozmowie oświadczyły, że przedszkola nie przekazą dopóki nie powiadomią siostry prowincjonalnej⁵ i nie otrzymają nakazu od niej. Zachowywały się bardzo arogancko, oświadczając, że się nie boją, gdyż postępują prawnie w myśl porozumienia między rządem a episkopatem⁶.

Siostra Król w trakcie rozmowy oświadczyła, że ich władza znajduje się w Rzymie. W końcowej fazie rozmowy doszliśmy do porozumienia, że siostry wpuszczą na teren przedszkola dwie pracownice, które będą stopniowo przejmowały i zapoznawały się z warunkami i dziećmi w przedszkolu, do chwili załatwienia tej sprawy przez siostrę prowincjonalną z ministerstwem.

W dniu 11 III [19]52 r. w myśl umowy dwie pracownice udały się do przedszkola i pracowały cały dzień. Natomiast w dniu 13 III [19]52 r., gdy się zgłosiły rano do pracy, już ich nie wpuściły i oświadczyły, że przedszkola nie oddadzą. Brama jest cały czas zamknięta i wpuszczają tylko osoby sobie znane.

W wyniku ich rozmów z rodzicami dzieci uczęszczających do przedszkola zgłosiła się delegacja trzyosobowa do Prez[ydium] R[ady] N[arodowej] m. Łodzi z żądaniem pozostawienia siostram przedszkola oraz te same osoby – ob[ywatelki] Polkowa Janina i Surkowska Michalina⁷ – interweniowały w Ministerstwie Oświaty. Ponieważ

^c *Litera u wpisana odręcznie.*

³ Maria Aleksandrowicz (1913–1985), do Zgromadzenia wstąpiła w Wilnie w 1934 r., nowicjat odbyła w Różanymstoku, w 1938 r. znalazła się w Łodzi, okres okupacji przetrwała w Laurowie na Wileńszczyźnie, po zakończeniu wojny przebywała w Lutomierniku, w latach 1947–1950 dyrektorka domu w Różanymstoku, od 1950 r. dyrektorka domu w Łodzi, w 1951 r. została wikarią inspektorialną, a w 1967 r. inspektorką (za jej kadencji przeniesiono dom inspektorialny z Łodzi do Wrocławia).

⁴ Brak bliższych danych.

⁵ Siostrą prowincjonalną (inspektorką) była w latach 1950–1967 s. Matylda Sikorska (1901–1993). Do Zgromadzenia wstąpiła w 1923 r., nowicjat odbyła w Różanymstoku, pracowała następnie w Mysłowicach, Grabowie, Krakowie, dyrektorka domu w Środzie Śląskiej i Łodzi (1947–1950).

⁶ Chodzi o porozumienie podpisane 14 IV 1950 r., którego punkt 10 dawał Kościołowi prawo działalności duszpasterskiej i nauczycielskiej.

⁷ Brak bliższych danych o interweniujących w Ministerstwie Oświaty.

Likwidacja placówek oświatowo-wychowawczych ss. salezjanek w Łodzi

siostry nie wpuściły personelu na teren przedszkola w dniu 13 III [19]52 r., z tego też względu, nie chcąc dopuścić z naszej strony do prowokacji, przedszkole w dalszym ciągu jest w posiadaniu ss. salezjanek.

[...]d

Wobec tego w porozumieniu z Wydz[iałem] Oświaty [Prezydium Rady Narodowej m. Łodzi] i K[omitetem] Ł[ódzkim] PZPR⁸ zostaną zwołane zebrania Komitetu Rodzicielskiego i rodziców w dniu 14 III [19]52 r. w przedszkolu przy ul. Franciszkańskiej 85 [...]d, na których szeroko zostanie omówiona sprawa upaństwowienia przedszkoli.

[...]d

Naczelnik Wydziału V
UBP na m. Łódź^e
(-) Niedziela T[adeusz] – por.⁹

Kierownik Sekcji V
UBP na m. Łódź^f
(-) Orszulak H[enryk] – ppor.¹⁰

Sp. 2 egz.

I egz. adr.

I egz. E

Wyk. R.K.

Źródło: AIPN, 01283/1297, b.p., mps.

^d *Opuszczono fragmenty dotyczące przejścia przedszkola felicjanek.*

^e *Poniżej nieczytelny podpis odręczny.*

^f *Poniżej nieczytelny podpis odręczny.*

⁸ Zob. dokument nr 2, przypis 6.

⁹ Tadeusz Niedziela, ur. w 1919 r., od 27 X 1947 r. w PUBP w Lublinie, od 15 III 1949 r. w WUBP w Lublinie: od 1 III 1950 r. kierownik Sekcji I Wydziału V, od 1 VIII 1950 r. kierownik Sekcji VII Wydziału V, od 1 XI 1951 r. naczelnik Wydziału V WUBP w Gdańsku, 27 XI 1951 r. zmieniono rozkaz: naczelnik Wydziału V MUBP w Łodzi od 1 XI 1951 r., od 1 IX 1952 do 30 IX 1953 r. naczelnik Wydziału V WUBP w Łodzi, inspektor kierownictwa: WUBP w Łodzi od 1 X 1953 r., WUBP w Kielcach od 15 X 1954 r., od 1 IV do 30 XI 1955 r. szef MUdsBP Delegatury nr 4 w Skarżysku-Kamiennej. Wydalony ze służby w organach BP w związku ze skierowaniem jego sprawy na drogę sądową (AIPN Łd, 231/1, poz. 1543, Karta ewidencyjna funkcjonariusza Tadeusza Niedzieli; zob. także: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce*, t. 1: 1944–1956..., s. 217).

¹⁰ Henryk Orszulak, ur. w 1928 r., w organach bezpieczeństwa od 28 IX 1949 do 18 XII 1956 r., od 2 VIII 1951 r. referent Sekcji IV, zaś od 11 XII 1951 r. st. referent Sekcji V Wydziału V UBP na m. Łódź, następnie kierownik Sekcji V Wydziału V, od 16 II 1953 r. kierownik Sekcji I Wydziału XI, od 16 I 1954 r. zastępca naczelnika Wydziału XI UBP na m. Łódź, od 28 VIII 1954 r. zastępca naczelnika Wydziału XI WUBP w Łodzi, od 1 IV 1955 r. zastępca naczelnika Wydziału VI WUdsBP w Łodzi, od 4 II 1956 r. inspektor Inspektoratu Kierownictwa (AIPN Łd, 099/630, Teczka osobowa Henryka Orszulaka).

1952 październik 29, Łódź – Raport specjalny dotyczący warunków w Zasadniczej Szkole Odzieżowej ss. Salezjanek w Łodzi przy ul. Franciszkańskiej 85

[...]a

Ścisłe tajne

Łódź, dnia 29 października 1952 r.^b

Do
Departamentu V MBP
Naczelnikowi Wydziału V
w Warszawie¹

Raport specjalny

dotyczący panujących warunków w Zasadniczej Szkole Odzieżowej
u ss. Salezjanek w Łodzi, ul. Franciszkańska 85

Szkoła nie posiada statutu organizacyjnego zatwierdzonego przez władze szkolne. Podstawą istnienia jest dokument zezwalający na otwarcie wydany przez b[yłę] Kuratorium Okręgu [Szkolnego] Łódzkiego². Działalność szkoły datuje się od roku 1930, z przerwą w okresie okupacji. Szkołę reaktywowano w roku 1945. Szkoła jest prywatną, prowadzą ją ss. salezjanki.

Stan organizacyjny szkoły:

Istnieją 4 oddziały: I – liczący 57 uczennic

II – „ 42 uczennic

III a – „ 33 „

^a *W lewym górnym rogu pieczęć prostokątna z godłem państwa i napisem: Urząd Bezpieczeństwa Publicznego na m. Łódź. L.Dz. Mz – 4791/52. Liczba dziennika wpisana odręcznie.*

^b *Poniżej pieczęć prostokątna z napisem: Departament V MBP Wydział V, wpłynęło 31 X 1952 r., Nr FEE-1632/52, załączniki, referent] i nieczytelny podpis. Data wpływu, numer pisma oraz podpis wpisane odręcznie, brak informacji o załącznikach.*

¹ Naczelnikiem Wydziału V Departamentu V MBP od 1 VII 1948 r. był Józef Dziemidok. Od 20 III 1953 r. wicedyrektor Departamentu XI, od 1 I 1955 r. wicedyrektor Departamentu VI KdsBP, od 1 VI 1955 r. dyrektor tego departamentu, od 28 XI 1956 r. zastępca dyrektora Departamentu III MSW, od 10 X 1957 r. zastępca dyrektora Centralnego Archiwum MSW, od 11 V 1959 r. II zastępca komendanta MO ds. SB m.st. Warszawy. Zwolniony ze służby 15 IV 1964 r.

² Istniejące w latach 1925–1932 Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego w Łodzi wznawiło działalność w 1945 r. Było organem niezespołonej administracji państwowej II instancji dla szkolnictwa podstawowego i pierwszej instancji dla pozostałego szkolnictwa (z wyjątkiem wyższego). W strukturze organizacyjnej kuratorium występowały wydziały i referaty. W czerwcu 1950 r., po wejściu w życie ustawy o terenowych organach jednolitej władzy państwowej z 20 III 1950 r., zniesiono tzw. niezespołone organy administracji państwowej, które włączono do prezydów rad narodowych. W ten sposób KOSŁ zostało przekształcone w Wydział Oświaty Prezydium Rady Narodowej miasta Łodzi.

«III b – „ 24 „ c

Łącznie zatem uczęszcza tam 156 uczennic. Wszystkie oddziały posiadają jedną specjalność – konfekcja lekka.

Nabór do klasy pierwszej został przeprowadzony wbrew wyraźnemu zakazowi ze strony D[yrekcji] O[kręgowej] S[zkolenia] Z[awodowego] w Łodzi³. Po przeprowadzeniu naboru uzyskano zgodę Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego.

Kierownictwo szkoły nie uznaje uchwały Prezydium Rządu z dnia 23 VI [19]51 r. w sprawie organizacji szkolenia zawodowego, czego dowodem jest prowadzenie obecnie dwóch klas liceum I stopnia i oświadczenie dyrekcji, że nauka również i w odniesieniu do klas pozostałych przewidziana jest na lat trzy.

Nie przestrzega się również instrukcji z dnia 28 IV [19]52 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1952/[19]53 w zasadniczych szkołach zawodowych, ponieważ do klasy pierwszej przyjęta została uczennica po pierwszej klasie Technikum Handlowego bez świadectwa oraz absolwentka Zasadniczej Szkoły Skórzanej⁴.

Kandydatek do klasy pierwszej było 71, z czego na podstawie egzaminów przyjęto 57. Dokonano rekrutacji wśród młodzieży pochodzenia rzemieślniczego, robotniczego (robotnicy wyżej kwalifikowani) oraz zamożniejszych chłopów.

Szkoła opiera swe istnienie na środowisku drobnomieszczańskim. Główną uwagę zwraca się na wyznanie i ustosunkowanie się do spraw religii.

Program nauki o Polsce i świecie współczesnym jest wręcz niezgodny z programem CUSZ. We wszystkich klasach równolegle realizuje się naukę o społeczeństwie.

Z wyjątkiem nauczycieli j[ęzyka] rosyjskiego, n[auki] o P[olsce]⁵ i w[ychowania] f[izycznego]⁶ cały zespół nauczycielski wraz z dyrektorką jest zakonny, oddany bez reszty i bez zastrzeżeń sprawie wychowania w duchu religijnym i w myśl przepisów reguły zakonnej. Wychowanie takie ma na celu zabezpieczenie sobie kandydatek do zakonu oraz fanatycznych członków Kościoła katolickiego.

Organizacja Z[wiązku] M[łodzieży] P[olskiej]⁷ nie istniała i nie istnieje. Młodzież według oświadczenia dyrekcji nie wyraża rzekomo chęci przynależenia do tej organizacji. Nie jest i nie było organizowane koło Przyjaciół Związku Radzieckiego⁸. Jedyną organizacją na terenie szkoły jest [Polski] Czerwony Krzyż⁹, który prowadzi kursy sanitarne.

^{c-c} *Fragment tekstu podkreślony maszynowo dla zliczenia uczennic.*

³ Zob. dokument nr 2, przypis 4.

⁴ Były to odpowiednio: Halina Fibich i Cyryla Józwick (APŁ, PRN m. Łodzi, 1598, Sprawozdanie z wizytacji Zasadniczej Szkoły Odzieżowej ss. Salezjanek w Łodzi przez wizytatora Romualda Polszczuka i wizytatora Stanisława Bendkowskiego 16 X 1952 r., 21 X 1952 r., k. 12).

⁵ Nauczycielką nauki o Polsce była Regina Kołomecka (*ibidem*).

⁶ Nauczycielką wychowania fizycznego była wówczas prawdopodobnie Maria Mateczak (AIPN, 01283/1297, Zasadnicza Szkoła Odzieżowa ss. Salezjanek w Łodzi, Wykaz nauczycieli, [przed 1955 r.], b.p.

⁷ Zob. dokument nr 2, przypis 3.

⁸ Chodzi o szkolne koło Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. TPPER powstało w 1944 r., zaś w 1991 r. zostało przekształcone w Stowarzyszenie Polska – Rosja.

⁹ Polski Czerwony Krzyż, organizacja społeczna powołana w 1919 r. do realizowania zadań Czerwonego Krzyża, zajmująca się upowszechnianiem idei humanitarnych, szerzeniem oświaty zdrowotnej,

Szkoła udekorowana jest emblematami religijnymi, jak: obrazy, posągi, krzyże wielkich rozmiarów. Portrety dostojników państwowych i godło państwowe umieszczone jest na ścianach bocznych. Cały gmach utrzymany jest w tonie zakonnym, nawet w klatce schodowej widać obrazy i kapliczki. Duchem tym przepojona jest cała praca wychowawcza. W czasie przerwy w nauce młodzież odmawia zbiorowo modlitwy i śpiewa pieśni nabożne, jak np. hymn Sodalicji Mariańskiej¹⁰ *Błękitne rozwinimy sztandary*. Brak jakiegokolwiek pracy politycznej. Zagadnienia polityczne są zupełnie obce tak gronu nauczycielskiemu, jak i młodzieży.

Nie jest zorganizowane życie świetlicowe, od początku roku nie było ani jednego zebrania młodzieży, nie było ani jednej masówki czy akademii. Zagadnienie Frontu Narodowego i wyborów¹¹ nie znalazło żadnego odbicia w życiu szkoły.

Brak jest aktualnego planu dydaktyczno-wychowawczego na rok 1952/[19]53. Realizuje się rzekomo plan dydaktyczno-wychowawczy z roku ubiegłego, który jest chemicznie wyprany z konkretnych zadań polityczno-wychowawczych.

Biblioteka liczy 394 książki w większości lektur szkolnych. Książek religijnych nie ma. Brak książek z dziedziny marksizmu. Wśród nich widzimy powieść B[olesława] Prusa *Dzieci*, paszkwil na rewolucję 1905 roku. Czytelnictwo słabo rozwinięte, gazet ani periodyków polskich czy radzieckich szkoła nie prenumeruje. Dyrekcja oświadcza, że uczennice niektóre kupują „Dziennik Łódzki”.

Internatu szkoła nie prowadzi, uczennice zamiejscowe mieszkają na stancjach prywatnych.

Gospodarka finansowa nie jest prowadzona w oparciu o istniejące przepisy. Uczennice wpłacają tytułem opłat szkolnych miesięcznie po 50 zł oraz jednorazowo 20 zł na pomoce naukowe. Prowadzona jest kontrolka wpłat uczniowskich w formie zeszytów i kwitariuszy, nie ma natomiast żadnych dokumentów stwierdzających wykorzystanie względnie rozchód^d funduszy.

Warsztat szkolny jest prowadzony sposobem rzemieślniczym i ma charakter usługowy. Brak również rachunkowości finansowej.

szkoleniem sanitarnym, akcjami na rzecz ofiar klęsk żywiołowych, propagowaniem honorowego krwiodawstwa.

^d *W dokumencie*: rozchodowanie.

¹⁰ Sodalicja Mariańska, katolickie stowarzyszenie religijno-społeczne propagujące kult maryjny. Pierwsza sodalicja mariańska została założona w 1563 r. przez jezuitów, a w 1587 r. otrzymała status organizacji. Po kasacie zakonu jezuitów w 1773 r. sodalicje podupadły, ale po jego restytucji w 1814 r. ożywiły działalność. W XIX i XX w. stały się środkiem oddziaływania Kościoła katolickiego na życie społeczne, stawiając sobie za cel ochronę społeczeństwa przed laicyzacją i porzuceniem wiary. Zostały rozwiązane w 1949 r., podobnie jak wszystkie stowarzyszenia religijne. Działalność sodalicji wznowił w 1980 r. prymas Stefan Wyszyński.

¹¹ Sformułowanie to dotyczy wyborów do Sejmu PRL pierwszej kadencji przeprowadzonych 26 X 1952 r. Według oficjalnych wyników uczestniczyło w nich 95% uprawnionych. Spośród nich 99,8% poprzec miało jedyną listę kandydatów zgłoszoną przez Front Narodowy, złożoną z członków PZPR, ZSL i SD oraz niewielkiej grupy bezpartyjnych.

Szkoła swoim charakterem i nastawieniem jest odizolowana od miejscowego społeczeństwa, od życia politycznego i kulturalnego w Polsce Ludowej. System wychowawczy szkoły nie da się pogodzić z duchem wychowawczym szkoły Polski Ludowej.

Dyrektorem szkoły jest siostra zakonna Lipińska Maria¹², magister filozofii Uniwersytetu Łódzkiego, a zastępcą jej jest również dyplomowana nauczycielka języka polskiego Wałędzik Janina¹³ – siostra zakonna.

Nadmieniamy, że w roku 1951 i 1952 kilkakrotnie przeprowadzano inspekcje z hufca S[łużby] P[olsce]¹⁴ i stwierdzono, że dyrektorka szkoły Lipińska Maria nie pozwoliła na odbywanie się zajęć po linii SP. Na pytanie, czy istnieje koło ZMP, odpowiadała, że takie koło nie istnieje i że ona osobiście nie pozwoli, choćby miała w więzieniu zginąć, by takie świętowanie, jakim jest organizacja ZMP, na terenie szkoły miała się zorganizować. Jednocześnie używała obelżywych słów w stosunku do ZMP-owców. Także samo w wypadku przyjscia kogoś z dzielnicy ZMP – nie pozwoliła rozmawiać z uczennicami, a uwzględniała jedynie porozumiewanie się za pomocą pisanych kartek.

W związku z wyzwoleniem Łodzi w dniu 19 I [19]51 r. oficer szkoły Pol[ityczno]-Wych[owawczej] wygłosił referat i mimo prośb, aby siostry zajęły się dekoracją sali, takowej nie zrobiono. Przy wznoszeniu okrzyków na cześć naszych dostojników państwowych, Armii Radzieckiej itp. żadnego z tych okrzyków siostry i uczennice nie podchwyciły. Na zakończenie jedna z sióstr zaintonowała *Rotę*, którą wszystkie dziewczęta zaraz podchwyciły.

Przy ponownym zwróceniu się dziewcząt do dyrektorki z prośbą o założenie koła ZMP, ta oświadczyła, że chyba po jej trupie, bo póki ona żyje, na takie świętowanie nie pozwoli (materiały potwierdzone).

W doniesieniu inf[ormator] „Mały” z dnia 14 X [19]52 r. podaje: „Dziewczęta ze szkoły krawieckiej ss. salezjanek z ul. Franciszkańskiej 85 zwróciły się do siostry dyrektorki szkoły, aby im zezwoliła założyć koło ZMP, na to siostra odpowiedziała, aby jej przyniosły zezwolenie z Rzymu, bo to jest ich władza”.

W czasie upaństwowienia przedszkola prowadzonego także przez ss. salezjanki siostry Król Eleonora i Aleksandrowicz Maria stawiały opór, twierdząc, że pismo z Prezydium Rady Narodowej [miasta Łodzi] nie jest dla nich wszystkim. Wszystkie wejścia do budynku zostały zabarykadowane. W związku z tym z wymienionymi siostrami zostały przeprowadzone rozmowy w Urzędzie Bezp[ieczeństwa] (odnośnie [do] powyższego powiadomiliśmy Was raportem specjalnym).

¹² Zob. dokument nr 2, przypis 2.

¹³ Janina Wałędzik (1912–1996), siostra zakonna, do Zgromadzenia wstąpiła w Wilnie w 1935 r., w latach 1945–1963 nauczycielka w Gimnazjum, a następnie Zasadniczej Szkole Odzieżowej ss. Salezjanek w Łodzi, w latach 1955–1963 dyrektorka tej szkoły, zaś w latach 1956–1963 dyrektorka domu w Łodzi, następnie pracowała w Krakowie, Pogrzebieniu, Słupsku, Nowej Rudzie, Garbowie, Tuszowie Narodowym, Sokołowie Podlaskim, Poznaniu, Łodzi i Warszawie.

¹⁴ Zob. dokument nr 2, przypis 1.

Dokumenty

W związku z powyższym celem rozszyfrowania działalności ss. salezjanek planuje się w porozumieniu z Zarządem Łódzkim ZMP i Komendą Miejską SP zwolnić z zajmowanego stanowiska dotychczasową komendantkę hufca SP, na miejsce której wytypować i zaangażować do pracy w hufcu na terenie szkoły aktywną ZMP-ówkę, która miałaby odpowiednie warunki w werbowaniu uczennic do organizacji ZMP, przy pomocy której można będzie realizować nasze przedsięwzięcia.

Naczelnik Wydziału V
UBP na m. Łódź^e
(-) Anczura J[ózef] – kpt.¹⁵

Kierownik Sekcji V^f
(-) Orszulak H[enryk] – ppor.¹⁶

Sp. 2 egz.

1 egz. adr.
2 egz. E
Opr. W.D.
Wyk. R. K.

Źródło: AIPN, 01283/1297, b.p., mps.

^e *Poniżej nieczytelny podpis odręczny.*

^f *Poniżej odręczny nieczytelny podpis.*

¹⁵ Józef Anczura, ur. w 1924 r., zastępca kierownika Sekcji I Wydziału I WUBP w Bydgoszczy od 4 III 1945 r.; od 1 IX 1946 r. kierownik Sekcji II Wydziału I WUBP w Bydgoszczy; od 1 I 1948 r. zastępca szefa PUBP w Bydgoszczy; od 15 IV 1948 r. zastępca szefa, od 1 XII 1948 r. p.o. szef, zastępca i od 1 I 1949 r. p.o. szef oraz od 1 I 1950 r. szef PUBP w Wąbrzeźnie; naczelnik Wydziału V WUBP w Bydgoszczy (15 IX 1950 – 6 XII 1951); od 1 IX 1952 r. naczelnik Wydziału V UBP na m. Łódź; od 1 IV 1953 r. kierownik Sekcji III Wydziału III Departamentu V MBP; od 1 I 1954 r. zastępca naczelnika Wydziału III Departamentu V MBP; od 28 IX 1954 r. zastępca i p.o. naczelnik Wydziału II Departamentu V MBP; od 1 X 1954 r. zastępca naczelnika i od 1 IV 1955 r. naczelnik Wydziału III UBP dla m. st. Warszawy; od 1 VII 1958 r. st. oficer operacyjny Wydziału II Departamentu I MSW; od 1 VI 1961 r. inspektor i od 1 VIII 1967 r. st. inspektor Wydziału V Departamentu I MSW; od 1 III 1969 r. st. inspektor przy kierownictwie Departamentu I MSW; od 29 I 1975 r. zastępca naczelnika Wydziału Departamentu I MSW; od 1 II 1977 r. naczelnik Wydziału III Biura Paszportów MSW (AIPN Łd, 231/1, poz. 34, Karta ewidencyjna funkcjonariusza Józefa Anczury; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce, t. 1: 1944–1956...*, s. 458; *Ludzie bezpieki w walce z Narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944–1978 – Centrala*, red. M. Piotrowski, Lublin 2000, s. 495).

¹⁶ Zob. dokument nr 3, przypis 10.

1960 luty 17, Łódź – Pismo wicekuratora łódzkiego do Departamentu Szkolnictwa Ekonomicznego i Usługowego Ministerstwa Oświaty dotyczące planowanych działań wobec Zasadniczej Szkoły Odzieżowej ss. Salezjanek w Łodzi

Łódź, dnia 17^a lutego 1960 r.

[...] ^b

Tajne
egzem[plarz] nr 2^c

Ministerstwo Oświaty
Departament Szkolenia Ekonomicznego
i Usługowego
Warszawa

W związku z pismem z dnia 3 grudnia 1959 r. nr EU-44/tj/59 Kuratorium Okręgu Szkolnego m[iasta] Łodzi¹ zawiadamia, że przeprowadzone zostały wizytacje szkół prywatnych znajdujących się na terenie m[iasta] Łodzi w miesiącu styczniu br. Sprawozdania powizytacyjne zostały przesłane do Ministerstwa Oświaty za pośrednictwem wizytatorki ob. H. Mazurek² w dniu 27 stycznia 1960 r.

W wyniku odbytych wizytacji kuratorium przedstawia następujący wniosek:

[...] ^d

Ze względu na ciasnotę lokalową Zasadniczej Szkoły Odzieżowej ss. Salezjanek proponuje się ograniczenie rekrutacji młodzieży do jednego ciągu. W związku z przewidywanym rozwojem państwowych szkół odzieżowych na terenie m[iasta] Łodzi projektuje się następnie całkowitą likwidację powyższej szkoły, najpóźniej do 1964 r.

^a Datę dzienną wpisano odręcznie.

^b Po lewej stronie dokumentu wpisano odręcznie: 030/60.

^c Numer egzemplarza wpisano odręcznie.

^d Opuuszczono fragment dotyczący planów wobec Zasadniczej Szkoły Metalowo-Odlewniczej Towarzystwa Salezjańskiego w Łodzi przy ul. Wodnej 34.

^e Z prawej strony dokumentu pieczęć z napisem: Wicekurator, mgr inż. Czesław Grad. Powyżej imienia i nazwiska nieczytelny podpis.

¹ Zob. dokument nr 4, przypis 2.

² Brak bliższych danych.

Dokumenty

Polityka oświatowa naszego terenu zdążyła w kierunku rozwoju szkół państwowych, przy równoczesnym ograniczeniu zaciągu do szkół zakonnych aż do całkowitej ich likwidacji.

[...]e

Odbito w 2 egz.

egz. nr 1 – adresat

egz. nr 2 – aa

Ref. J. Mazurowicz i K. Wysocki³

Druk. K. Stępnia⁴ – nr 31^f

dnia 16 II 1960 r.

Źródło: APE, PRN m. Łodzi, 2246, k. 4, oryginał, mps.

^f Numer egzemplarza wpisano odręcznie.

³ Brak bliższych danych.

⁴ Brak bliższych danych.

1962 czerwiec 13, Łódź – Pismo starszego inspektora Wydziału ds. Wyznań PRN m. Łodzi do Urzędu ds. Wyznań w sprawie planowanego zamknięcia Zasadniczej Szkoły Odzieżowej ss. Salezjanek w Łodzi

[...]a

Łódź, dn[ia] 13^b czerwca 1962 r.

Poufne

L.dz. Wz. 21-4a/31/62

Urząd do spraw Wyznań¹
w **Warszawie**
Al. Ujazdowskie 5

Prezydium Rady Narodowej m[iasta] Łodzi Wydział do spraw Wyznań² przedstawia sprawę zamierzonego zamknięcia przez K[uratorium] O[kręgu] S[zkolnego]³ prywatnej Zasadniczej Szkoły Odzieżowej ss. Salezjanek przy ul. Franciszkańskiej 85 jak następuje.

Kuratorium Okręgu Szkolnego ze względu na brak zapotrzebowania na tego rodzaju fachowców^c – absolwentki tej szkoły, postanowiło zamknąć szkołę i w związku z tym nie wydano zezwolenia na nabór kandydatek na nowy rok szkolny 1962/[19]63. Kuratorium zamknęło jedną z kilku państwowych szkół odzieżowych z wyżej podanych przyczyn.

W końcu maja br. w Kuratorium Okr[ęgu] Szk[olnego] została przeprowadzona rozmowa z przełożoną Zgr[omadzenia] ss. Salezjanek⁴, z którą omawiano sprawę przygotowania do zamknięcia szkoły. ^dWysunięto przy tym^d propozycję założenia

^a *W lewym górnym rogu pieczęć prostokątna z napisem:* Prezydium Rady Narodowej m[iasta] Łodzi Wydział do spraw Wyznań Łódź, ul. Piotrkowska 104, tel. 221–30.

^b *Datę dzienną wpisano odręcznie.*

^c *W dokumencie:* fachowczynie.

^{d-d} *W dokumencie:* Przy czym wysunięto.

¹ Urząd ds. Wyznań, jednostka administracji państwowej PRL powołana ustawą z 19 IV 1950 r., po podpisaniu porozumienia między rządem a episkopatem Polski (14 IV 1950 r.). Zlikwidowany przez Sejm 23 XI 1989 r. UdsW był częścią aparatu kontroli i represji państwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych. Współpracował w tym celu z niemal wszystkimi ministerstwami, a także aparatem bezpieczeństwa.

² Zob. dokument nr 3, przypis 2. Wydział ds. Wyznań stanowił jedną z komórek organizacyjnych PRN m. Łodzi.

³ Zob. dokument nr 4, przypis 2.

⁴ W tym wypadku chodzi o dyrektorkę domu salezjanek w Łodzi, którą w latach 1956–1963 była s. Janina Walędzik. Zob. dokument nr 4, przypis 13.

Dokumenty

w zwolnionych pomieszczeniach domu opiekuńczego dla dzieci debilów i imbecylów, który mogłyby prowadzić siostry. Na to przełożona nie dała odpowiedzi.

Wobec tego oraz z uwagi na pozostałą jeszcze jeden rok szkolny trzecią (ostatnią) klasę – kuratorium nie podejmuje w tej chwili decyzji zamknięcia szkoły do czasu wyjścia ostatnich uczennic, a tym samym przerwania pracy szkoły.

[...]^e

Źródło: APL, PRN m. Łodzi, 1598, k. 31, oryginał, mps.

^e *Opuszczono fragment dotyczący nieruchomości przy ul. Franciszkańskiej 85, będącej własnością salezjanek. Poniżej z prawej strony dokumentu pieczęć z napisem: Za Kierownika Wydziału, Ignacy Kurowski, Starszy Inspektor. Powyżej imienia i nazwiska nieczytelny podpis. Ignacy Kurowski, pracownik Referatu/Wydziału ds. Wyznań Prezydium Rady Narodowej miasta Łodzi prawdopodobnie od 1950 do 1966 r. (APL, PRN m. Ł., 698, Wykaz stanowisk służbowych Wydziału ds. Wyznań, 7 IX 1966 r., k. 1–6a).*